



Skolelevers drogvanor 2019

Bräcke kommun

Dnr: RS/68/2019

Ansvarig: Susanne Högberg, Folkhälsoenheten, Region Jämtland Härjedalen

Databearbetning och författare av rapport:

Adam Edler, Folkhälsoenheten, Region Jämtland Härjedalen

Foto framsidan: Jabiru/Mostphotos

Innehållsförteckning

Inledning	5
Syfte och metod	5
Undersökningens upplägg och genomförande	5
RESULTAT	7
Bakgrundsfrågor	7
Alkohol.....	8
Alkoholkonsumenter och alkoholmängd	8
Genomsnittlig årskonsumtion	8
Intensiv, hög- och riskkonsumtion	9
Anskaffning alkohol.....	10
Alkohol från föräldrar/vårdnadshavare.....	10
Konsekvenser alkoholbruk.....	10
Tobak	11
Rökning och snusning	11
Vill sluta med tobak.....	12
Vattenpipa och e-cigarett.....	12
Narkotika, läkemedel, dopning och spel om pengar	13
Narkotika.....	13
Narkotikatyp och anskaffning.....	13
Sniffning/boffning, läkemedel och dopning	14
Spel om pengar	15
Debut och tillgänglighet	15
Riskuppfattning och attityder	16
Elevernas riskuppfattning	16
Elevernas uppfattning om föräldrars/vårdnadshavares attityder	17
Samband och riskfaktorer – i länet.....	19
Relationer till sin familj/vårdnadshavare	21
Diskussion	25
Minskad alkoholkonsumtion och ökad tillgång till föräldrastöd	25
Fortsatt tobaksförebyggande insatser	25
Narkotika – tillgänglighetsbegränsade insatser och förstärkta kunskaper.....	25

Avslutande ord	26
REFERENSER	27
BILAGA1	28
Analys, tolkning och begränsningar	28

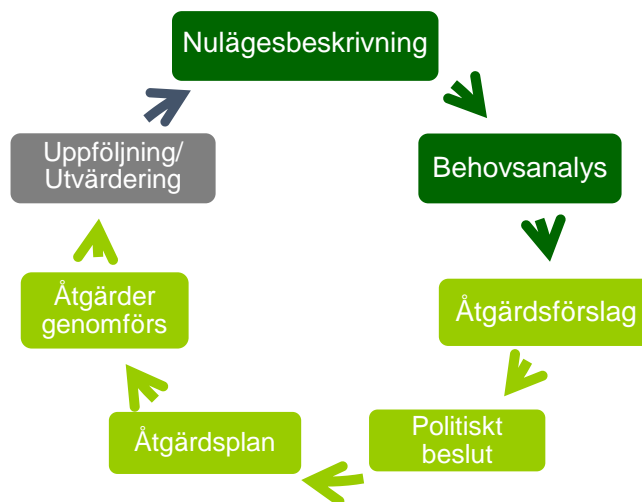
Inledning

Rapporten baseras på resultat från enkätundersökningen Skolelevers drogvanor 2019 och redovisar ett nuläge samt utveckling över tid av drogvanor i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Bräcke kommun. Rapporten bidrar även med en behovsanalys med förslag på prioriterade områden för fortsatt drogförebyggande arbete.

Syfte och metod

Syftet med rapporten är att fungera som ett underlag för politiker och tjänstepersoner på kommunal och regional nivå, men även inom förenings- och näringsliv. Vidare är syftet att:

- ge en nulägesbild av drogvanesituationen samt belysa utvecklingen över tid i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Bräcke kommun
- ge underlag för prioriteringar och beslut gällande förebyggande åtgärder inom ANDT-området samt ett underlag för uppföljning i det förebyggande och främjande arbete som bedrivs



Figur 1. Arbetsprocess där drogvaneundersökningen utgör en viktig del i form av kartläggning av nuläget samt som verktyg vid uppföljning och utvärdering.

Undersökningens upplägg och genomförande

Enkäten Skolelevers drogvanor genomförs varje år av Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) på ett riksrepresentativt urval i årskurs 9 samt gymnasiets andra år. Jämtland Härjedalen genomförde år 2008, 2012, 2015 och 2019 en totalundersökning, det vill säga enkäten skickades ut till alla elever i nämnda årskurser, för att få ett representativt resultat på läns- och kommunnivå. I undersökningen år 2019, som denna rapport avser, gjordes ett utökad urval i länets kommuner med undantag av gymnasiet i Ragunda och Bergs kommun. Ett utökad urval i undersökningen planeras fortsatt vart fjärde år.

Svarsfrekvensen på klassnivå i länet var 84 procent i årskurs 9 och 83 procent i gymnasiet år 2. Tabell A visar antalet bearbetade enkäter i undersökningen år 2019. Svarsfrekvens låg i nivå med svarsfrekvens totalt i riket. Jämfört med den senaste undersökningen har andelen som svarat minskat. 2015 var svarsfrekvensen i länet 95 procent i årskurs 9 och 90 procent i år 2 på gymnasiet. I Bräcke kommun redovisas svaren för elever i årskurs 9 och delar av resultaten i år 2 på gymnasiet. Då andelen svarande i år 2 på gymnasiet var 41 elever och färre än 50 svarade ska en stor försiktighet tas i tolkningen av resultatet¹.

Tabell A. Antalet bearbetade enkäter år 2019 i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Bräcke kommun.

	Årskurs 9	År 2 på gymnasiet
Flickor	23	7
Pojkar	27	33
Totalt	53	41

Enkäten² innehåller 67 frågor som rör tobak, alkohol, sniffning, narkotika, läkemedel, spel om pengar samt frågor om skola, fritid och familj. I 2019 års undersökning tillkommer fyra frågor med delfrågor som är nya i undersökningen. Dessa frågor berör skolelevs inställning till narkotika som samhällsproblem och tillit till samhället och människor i allmänhet. De nya frågorna kommer endast förekomma i detta års undersökning och belyses i länsrapporten.

Liksom tidigare undersökningar har datainsamlingen skett under våren. Skolorna fick materialet vecka 11 och informerades om att de kunde svara på enkäten fram till den 5:e april 2019. Innan enkäten skickades ut informerades rektorerna på skolorna som skulle delta om undersökningen. Enligt CAN:s instruktioner fungerar lärarna som enkätledare och enkäterna besvaras i klassrummen under skrivningsliknande förhållanden. För att skydda anonymiteten får eleverna ett omärkt kuvert tillsammans med enkäten. När enkäten är besvarad lägger eleverna enkäten i kuvertet, klistrar igen det och lämnar det till läraren. Det är frivilligt att delta och om eleverna inte vill medverka lägger de enkäten ofylld i kuvertet. Eleverna informeras om att svaren endast används för statistiska bearbetningar och att inga resultat från enskilda klasser redovisas. Mer information om skolundersökningarnas genomförande finns i publikationen: *Så görs CAN:s skolundersökning* (Gripe, 2013).

För information angående bortfall samt analys, tolkning och begränsningar, se Bilaga 1.

¹ Tre elever i årskurs 9 och en elev i år 2 på gymnasiet valde att ange alternativet 'annan könsidentitet' och därför är totala antalet elever fler än antalet flickor och pojkar tillsammans.

² Enkäten går att finna i sin helhet på www.can.se

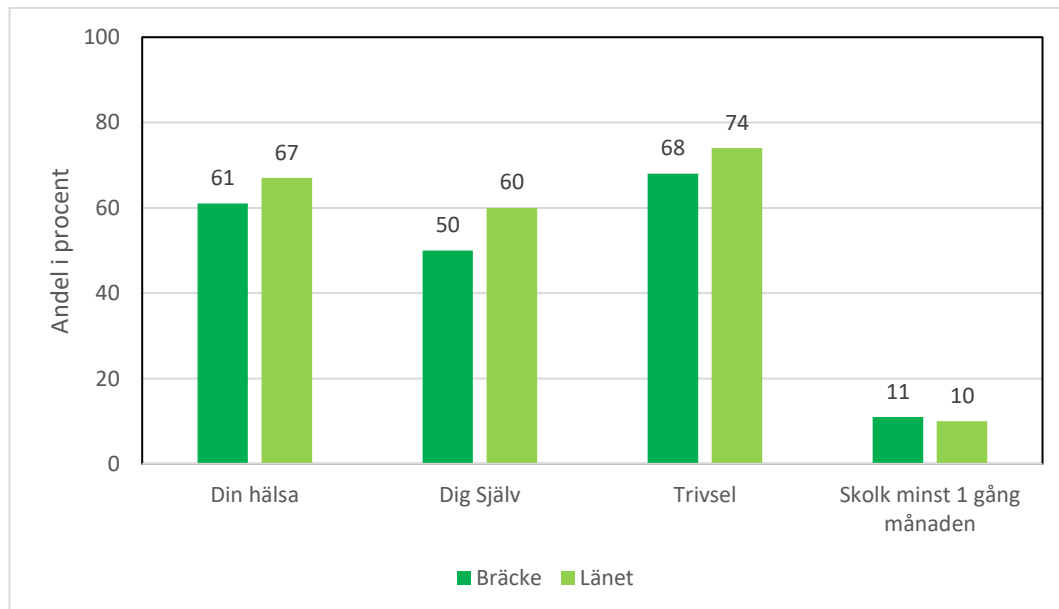
Resultat

I detta avsnitt presenteras resultatet från 2019 års undersökning i Bräcke kommun. Resultatet är indelat i teman utifrån olika droger, debut, tillgänglighet samt riskuppfattning och attityder. De skillnader som är statistiskt säkerställda markeras med en asterisk *.

Bakgrundsfrågor

I enkäten ställs ett antal bakgrundsfrågor som rör bland annat mående, familj, fritid och skola. På frågan *hur nöjda eleverna vanligtvis är med sin hälsa* uppgav 61 procent i årskurs 9 alternativen *mycket nöjd* eller *nöjd*. Detta är en något lägre andel jämfört med länet där andelen var 67 procent. På frågan *hur nöjda eleverna vanligtvis är med sig själv* uppgav 50 procent i årskurs 9 att de var mycket nöjd eller nöjd med sig själv. Även gällande denna fråga är andelen lägre än vad som uppges i länet. I länet var det en signifikant lägre andel flickor än pojkar som uppgav att de var mycket nöjd eller nöjd med sin hälsa. I länet var det också en lägre andel flickor som uppgav att de var nöjda med sin egen hälsa jämfört med 2015.

På frågan om *trivsel i skolan* uppgav 68 procent i Bräcke kommun att de trivs ganska eller mycket bra i skolan. Vad det gäller andelen som uppgav att de *skolkat minst en gång i månaden* uppgav 11 procent bland elever i årskurs 9 att de hade skolkat minst en gång i månaden.

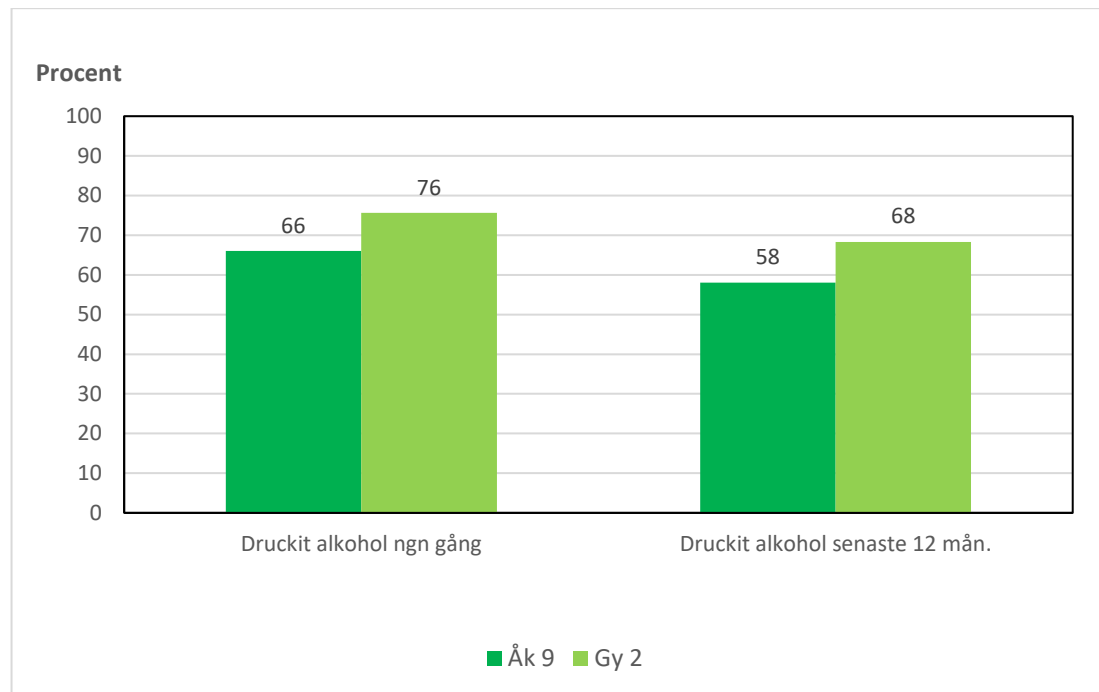


Figur 2. Andel i procent i årskurs 9 som uppger att de är mycket nöjda/nöjd med sin hälsa/sig själv, trivs ganska/mycket bra och som uppger att de skolkat minst en gång i månaden. Bräcke kommun och länet. 2019.

Alkohol

Alkoholkonsumenter och alkoholemängd

I länet har andelen som uppger att de *har druckit alkohol någon gång* och de *senaste 12 månaderna* minskat sedan mätningarna 2012. Denna utveckling syns inte i Bräcke kommun där andelen alkoholkonsumenter ligger kvar på samma nivåer som i tidigare mätningar. I årskurs 9 uppgav 66 procent av eleverna i Bräcke kommun att *de hade druckit alkohol någon gång* och 58 procent att *de hade druckit alkohol de senaste 12 månaderna*. I år 2 på gymnasiet uppgav 76 procent av eleverna att *de hade druckit alkohol någon gång* och 68 procent uppgav att *de hade druckit alkohol de senaste 12 månaderna*. Jämfört med länet och riket uppgav en signifikant större andel i Bräcke kommun att de har druckit alkohol de senaste 12 månaderna och någon gång.

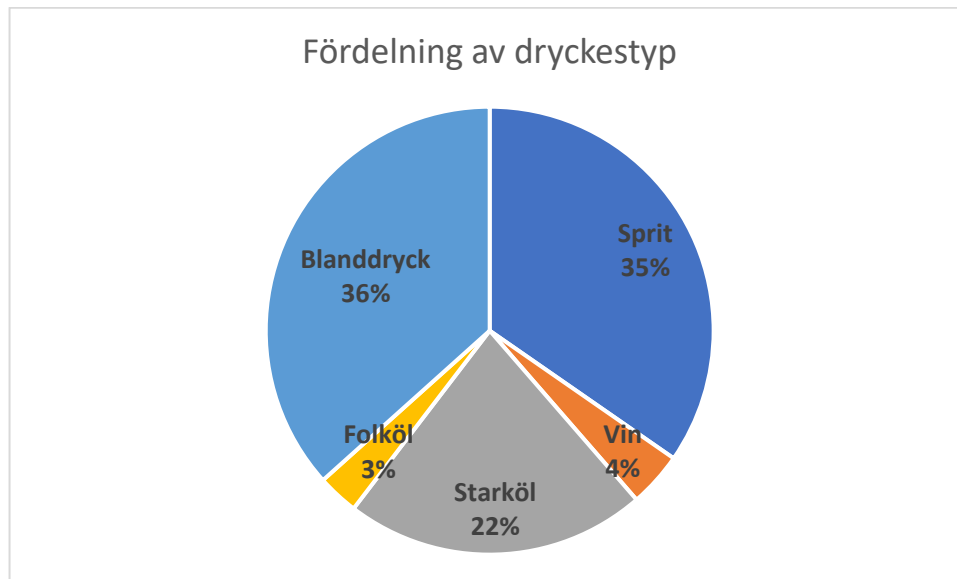


Figur 3. Andel i procent som druckit alkohol någon gång samt druckit alkohol senaste 12 månaderna. Uppdelat på årskurs. Bräcke kommun. 2019.

Genomsnittlig årskonsumtion

Sett till alkoholkonsumtionen uppger elever i årskurs 9 en *genomsnittlig årskonsumtion* på 1,61 liter 100-procentig alkohol. Motsvarande konsumtion i år 2 på gymnasiet är 4,08 liter. I länet har den genomsnittliga årskonsumtionen minskat över tid. Utvecklingen i Bräcke kommun är densamma som i länet då motsvarande siffra bland elever i årskurs 9 sjunkit sedan 2012 (2012: 3,42, 2015: 2,11).

Den totala genomsnittliga årskonsumtionen presenteras i figur 4 fördelat på olika dryckestyper (starköl, folköl, vin, sprit och blanddryck³).



Figur 4. Den genomsnittliga årskonsumtionen fördelat på typ av dryck. Årskurs 9. Bräcke kommun. 2019.

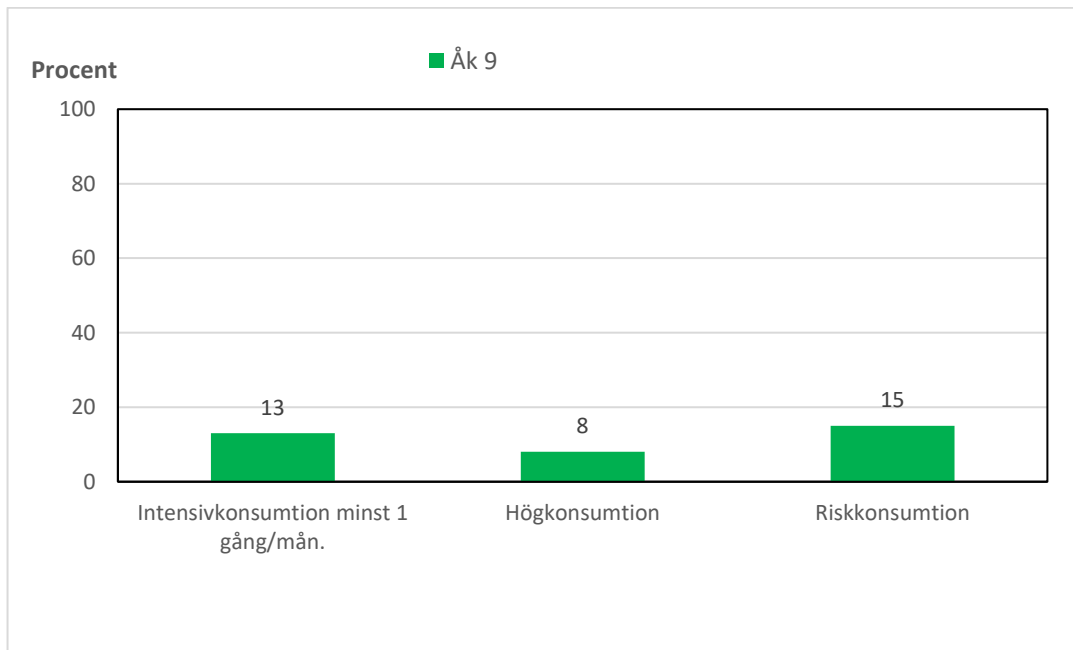
Intensiv, hög- och riskkonsumtion

I figur 5 nedan redovisas andelar för *intensiv*-, *hög* och *riskkonsumtion*. *Intensivkonsumtion* av alkohol mäts i enkäten genom frågan hur ofta eleverna, under de senaste 12 månaderna, vid ett och samma tillfälle druckit alkohol motsvarande minst fyra stora burkar starköl/starkcider eller 25 cl sprit eller en helflaska vin eller sex burkar folköl. Med *högkonsumtion* av alkohol avses en konsumtion av minst 9 standardglas⁴ för flickor eller minst 14 standardglas för pojkar per vecka. Som *riskkonsumenter* räknas de elever som uppger högkonsumtion och/eller som intensivkonsumerar alkohol minst en gång per månad.

Vad det gäller intensiv- hög- och riskkonsumtion har andelen i Bräcke kommun legat kvar på samma nivå jämfört med mätningarna 2012 och 2015. I länet har andelen intensiv, hög- och riskkonsumenter minskat över tid.

³ Med blanddryck avses starkcider, alkoholisk eller liknande.

⁴ Ett standardglas innehåller 12 gram alkohol (ex. 4 cl starksprit, 12cl vin eller 33 cl starköl)



Figur 5. Andel i procent som är intensiv-, hög samt riskkonsument. Årskurs 9. Bräcke kommun. 2019.

Anskaffning alkohol

Eleverna ombeds också svara på hur de fick tag på olika typer av drycker senaste gången de drack. Folköl samt alkohol från Systembolaget uppger eleverna i båda årskurserna att de främst får tag på från pojk-/flickvän, kompis eller kompis syskon följt av från annan vuxen (langare) som köpte ut/sålde till mig.

Alkohol från föräldrar/vårdnadshavare

Totalt uppger 7 elever då båda årskurserna är sammanslagna att de fått tag på folköl eller alkohol från Systembolaget *från egna föräldrar/vårdnadshavare med lov*.

I enkäten ställs frågan om eleverna under de senaste 12 månaderna har *blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare*. Andelen som uppger att de har blivit bjudna på alkohol i årskurs 9 var 23 procent, och 32 procent i år 2 på gymnasiet.

Konsekvenser alkoholbruk

Enkäten innehåller frågor som rör risktagande i samband med alkoholkonsumtion där eleverna får uppge om de under de senaste 12 månaderna råkat ut för en rad händelser i samband med att de druckit alkohol. Nedan redovisas de vanligaste alkoholrelaterade problem som elever i årskurs 9 i Bräcke kommun uppgav i undersökningen år 2019:

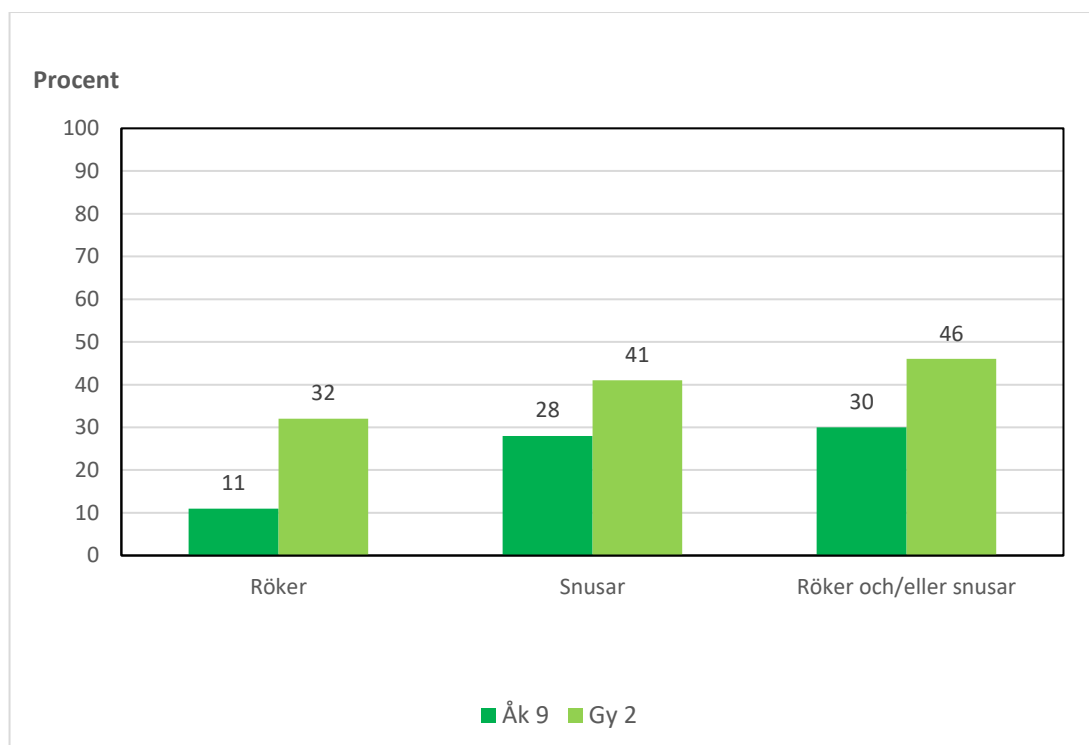
- Tappat pengar eller andra värdesaker
- Råkat i gräl
- Åkt moped, bil eller annat motorfordon med berusad förare
- Medvetet skadat mig själv

Länsresultatet visar att det finns signifikanta skillnader mellan flickor och pojkar avseende konsekvenser av alkoholbruk. I årskurs 9 svarade en signifikant större andel flickor att de hade fått sina kläder/saker förstörda, råkat i gräl, åkt moped, bil eller annat motorfordon med berusad förare och blivit fotad i en pinsam eller kränkande situation jämfört med pojkarna i samma årskurs. I år 2 på gymnasiet svarade flickor i större utsträckning än pojkar att de hade tappat pengar/värdesaker samt haft problem med förhållande till vänner. Pojkar i år 2 på gymnasiet svarade i större utsträckning än flickor att de kört moped, bil, eller annat motorfordon berusad samt råkat i slagsmål.

Tobak

Rökning och snusning

I denna undersökning *definieras rökare* som de elever som uppgett att de har rökt under de senaste 12 månaderna och att de fortfarande röker (*innefattar varje dag, nästan varje dag, bara på fest samt bara ibland*). *Snusare* definieras som de elever som har uppgett att de har snusat under de senaste 12 månaderna och att de fortfarande snusar (*innefattar varje dag, nästan varje dag, bara på fest samt bara ibland*).



Figur 6. Andel i procent som uppger att de röker, snusar samt röker och/eller snusar. Uppdelat på årskurs. Bräcke kommun. 2019.

Andelen som uppger att de *röker* har över tid minskat i länet så är även fallet i Bräcke kommun. 2019 uppgav 11 procent av eleverna i årskurs 9 att de röker vilket är en lägre andel jämfört med 2012 och 2015. Emellertid är inte dessa skillnader statistiskt säkerställd jämfört med 2015 års mätning.

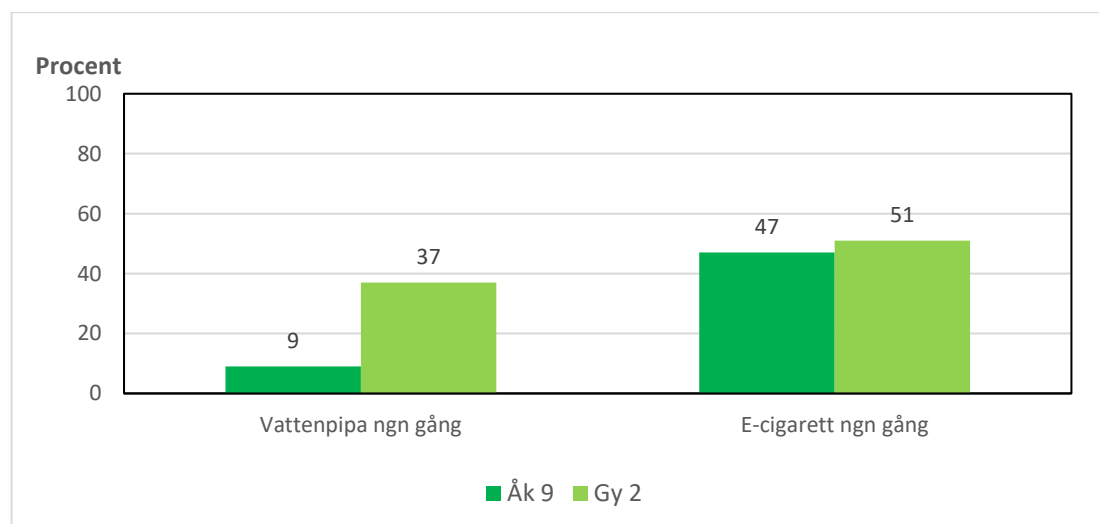
Andelen elever som uppger att de *snusar* har över tid varierat i Bräcke kommun. Andelen minskade från 24 procent 2012 till 11 procent 2015. I 2019 års mätning uppgav 26 procent av eleverna i årskurs 9 att de hade snusat någon gång vilket är i nivå med mätningen 2012 men på en högre nivå jämfört med 2015. I år 2 på gymnasiet uppgav 41 procent att de snusar. Det är en signifikant större andel i årskurs 9 som uppger att de snusar jämfört med både länet och riket. På gymnasiet i år 2 uppgav en signifikant större andel i kommunen att de snusar jämfört med riket.

Vill sluta med tobak

I enkäten ställs även frågan om eleverna vill sluta med tobak och av de 7 elever som röker i årskurs 9 vill 4 sluta röka nu eller i framtiden. I andra året på gymnasiet vill 5 av de 14 elever som röker sluta röka nu eller i framtiden. Bland de 14 elever som snusar i årskurs 9 vill 7 elever sluta nu eller i framtiden. I gymnasiet år 2 vill 6 av 18 snusare sluta nu eller i framtiden.

Vattenpipa och e-cigarett

I figur 7 redovisas andelen i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet som har rökt vattenpipa någon gång och e-cigarett någon gång⁵. Utvecklingen i kommunen tycks följa länets utveckling. Det är en lägre andel som uppger att de rökt vattenpipa någon gång samtidigt som det är en större andel som uppger att man har använt e-cigarett någon gång.



Figur 7. Andel i procent som uppger att de har rökt vattenpipa samt rökt E - cigaretter någon gång. Uppdelat på årskurs. Bräcke kommun. 2019.

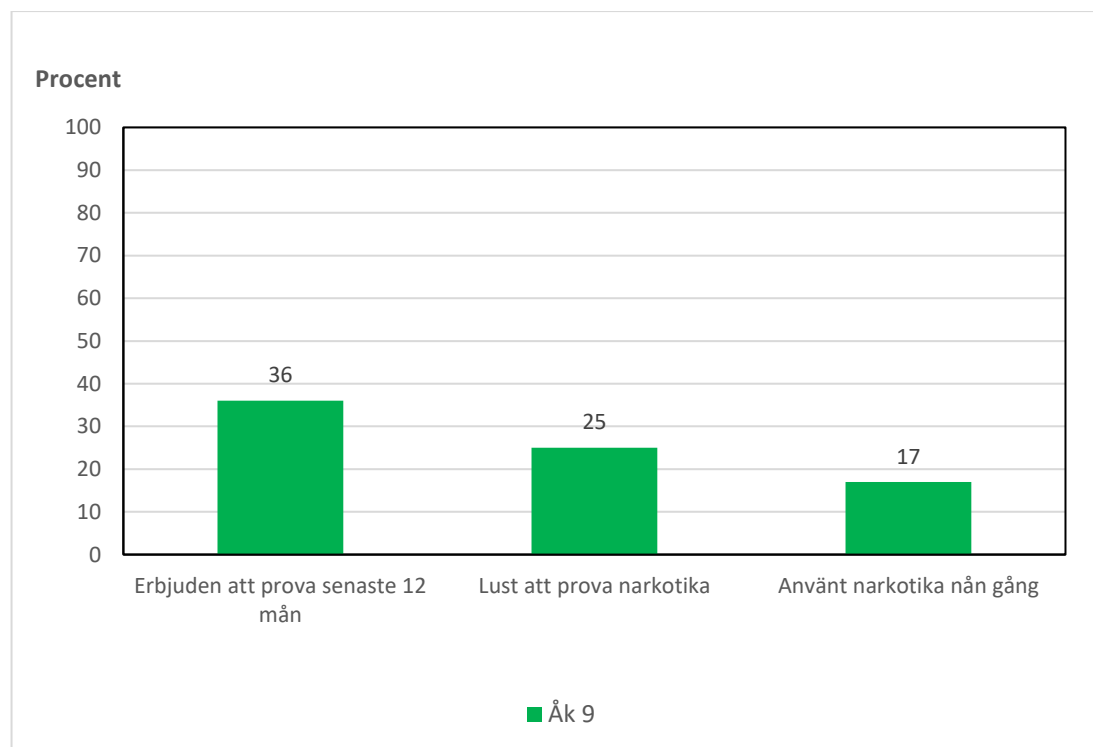
⁵ En e-cigarett (elektronisk cigarett) liknar ofta en vanlig cigarett, men även andra utformningar finns. E-cigaretten innehåller inte tobak utan en vätska med olika smakämnen och kemikalier, däribland vanligen nikotin (Tobaksfakta, 2019)

Narkotika, läkemedel, dopning och spel om pengar

Narkotika

Andelen som uppger att de har *blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika* har över tid ökat i länet. Utvecklingen i Bräcke kommun följer utvecklingen i länet. I årskurs 9 uppgav 36 procent att hade blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika de senaste 12 månaderna. Motsvarande siffra 2012 och 2015 var 17 procent. Denna skillnad är dock inte statistiskt säkerställd.

Andelen som svarade ja på frågan om de hade *lust att prova narkotika någon gång* var 25 procent i årskurs 9. Andelen som uppgav att de använt narkotika någon gång var 17 procent i årskurs 9.



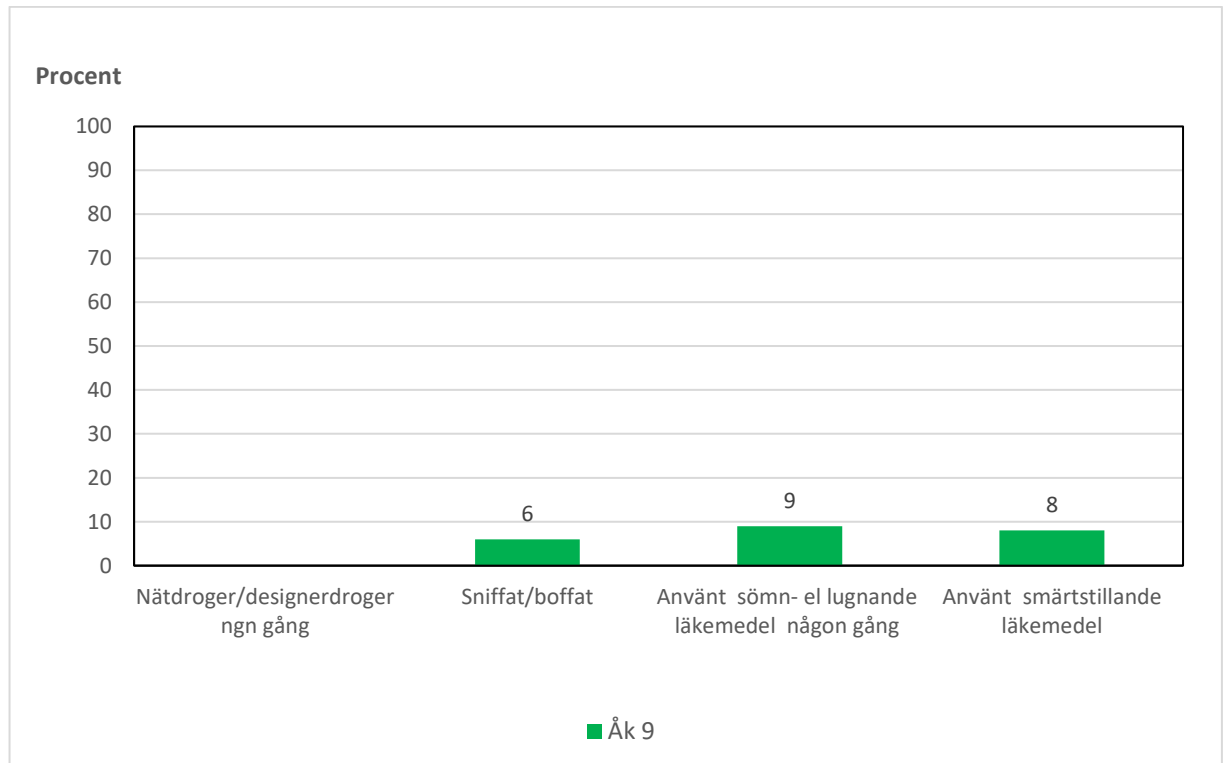
Figur 8. Andel i procent som uppger att de har blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika, lust att prova narkotika samt använt narkotika någon gång. Årskurs 9. Bräcke kommun. 2019.

Narkotikatyp och anskaffning

Bland de elever i länet som någon gång provat narkotika uppger de flesta att de har använt marijuana och/eller hasch. Vanligaste sättet att få tag på narkotika i länet är från kompis eller pojk-/flickvän, följt av från annan, t.ex. langare samt från bekant.

Sniffning/boffning, läkemedel och dopning

I undersökningen ställs även frågor kopplat till om man *använt nätdroger/designerdroger* någon gång, *sniffat/boffat någon gång*, använt olika former av receptbelagda sömn eller lugnande läkemedel utan recept någon gång, samt *smärtstillande någon gång*. I figuren redovisas dessa andelar fördelat på årskurs.



Figur 9. Andel i procent som uppger att använt nätdroger och designerdroger, sniffning/boffning, receptbelagda sömn eller lugnande läkemedel någon gång. Uppdelat på årskurs. Bräcke kommun. 2019.

I 2019 års undersökning uppgav 0 procent i årskurs 9 att de använt nätdroger eller designerdroger någon gång. Andelen som uppgav att de hade sniffat/boffat någon gång var 6 procent i årskurs 9.

Andelen som uppgav att de använt *receptbelagda sömn eller lugnande läkemedel utan recept* var 9 procent i årskurs 9 och 8 procent uppgav att de använt smärtstillande någon gång. Inga av dessa indikatorer sticker ut jämfört med resultatet i länet. Både i länet och i riket har andelen elever som uppgav att använt receptbelagda sömn eller lugnande läkemedel utan recept ökat något bland flickor.

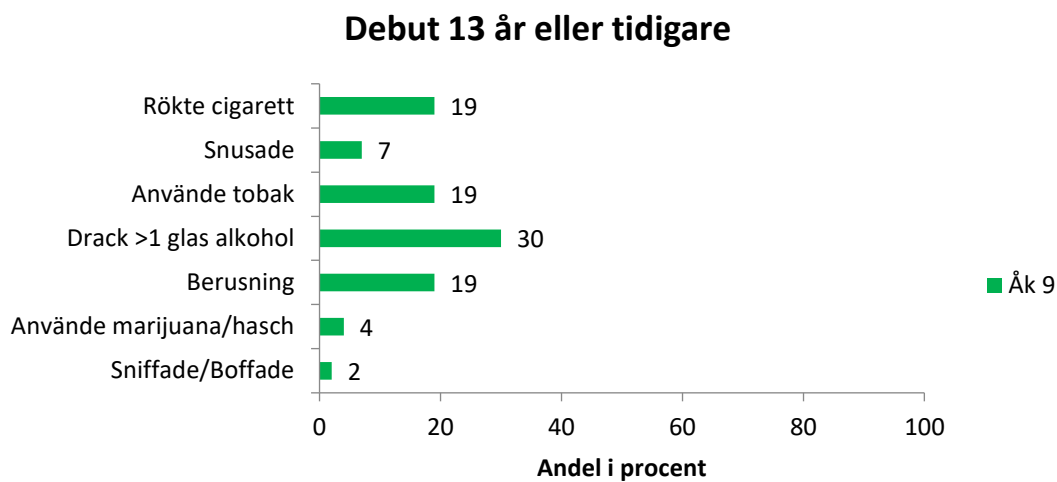
Totalt i länet uppgav 0,4 procent i årskurs 9 och 1,1 procent i år 2 på gymnasiet att de hade använt androgena anabola steroider (AAS) någon gång.

Spel om pengar

I årskurs 9 i Bräcke kommun är andelen elever som har spelat om pengar någon gång 11 procent och därmed oförändrad sedan föregående mätning och fortsatt lägre än motsvarande andel i länet. I år 2 på gymnasiet uppgav 20 procent att de spelat om pengar någon gång. Detta är också en lägre andel jämfört med länet.

Debut och tillgänglighet

Andelen elever som uppger att de *debuterat* med olika droger vid 13 års ålder eller yngre redovisas i figur 9.



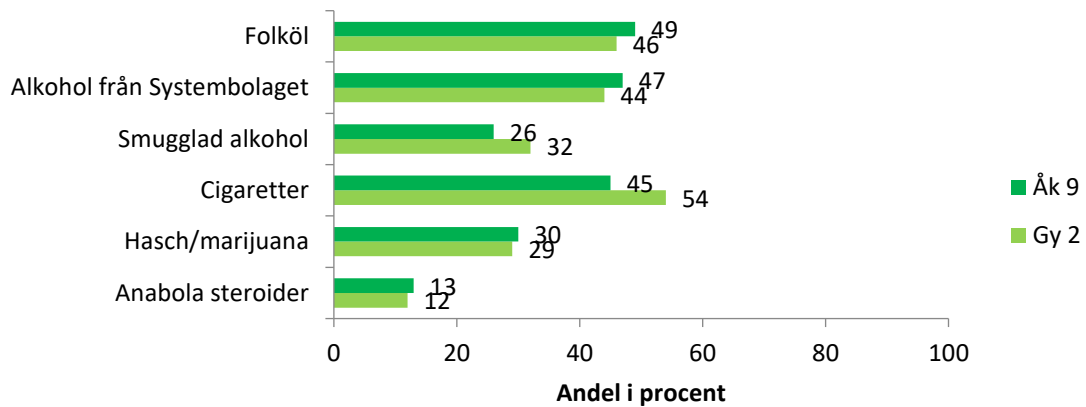
Figur 10. Andel i procent som uppger att de debuterar 13 år eller yngre. Årskurs 9. Bräcke kommun. 2019.

I årskurs 9 har andelen som röker cigaretter och använt tobak vid 13 års ålder eller yngre minskat sedan mätningen 2015. Andelen som uppger att de har varit berusade innan 13 års ålder eller yngre minskade i tidigare mätningar men är nu tillbaka på samma nivå som 2012.

I årskurs 9 har andelen elever som använt tobak och druckit minst ett glas alkohol vid 13 års ålder eller yngre minskat sedan 2012. Jämfört med riket uppger en signifikant högre andel av niondeklassarna i Bräcke kommun att de hade debuterat med snus och druckit minst 1 glas alkohol vid 13 års ålder eller yngre.

I figur 11 redovisas andel elever i årskurs 9 som uppger att de kan få tag på olika typer av droger inom 24 timmar.

Tillgänglighet inom 24 timmar



Figur 11. Andel som uppger att de kan få tag på olika typer av droger inom 24 timmar. Bräcke kommun. 2019.

Andelen elever i årskurs 9 som uppgav att de kan få tag på folköl och alkohol från systembolaget har ökat jämfört med 2015 och ligger på samma nivåer som 2012. Jämfört med tidigare mätningar uppger en större andel i årskurs 9 att man kan få tag på hasch/marijuana inom 24 timmar. Jämfört med länet uppger en signifikant större andel att de kan få tag på folköl och hasch/marijuana i Bräcke kommun. Jämfört med riket uppger en signifikant större andel att de kan få tag på alkohol från systembolaget inom 24 timmar.

Riskuppfattning och attityder

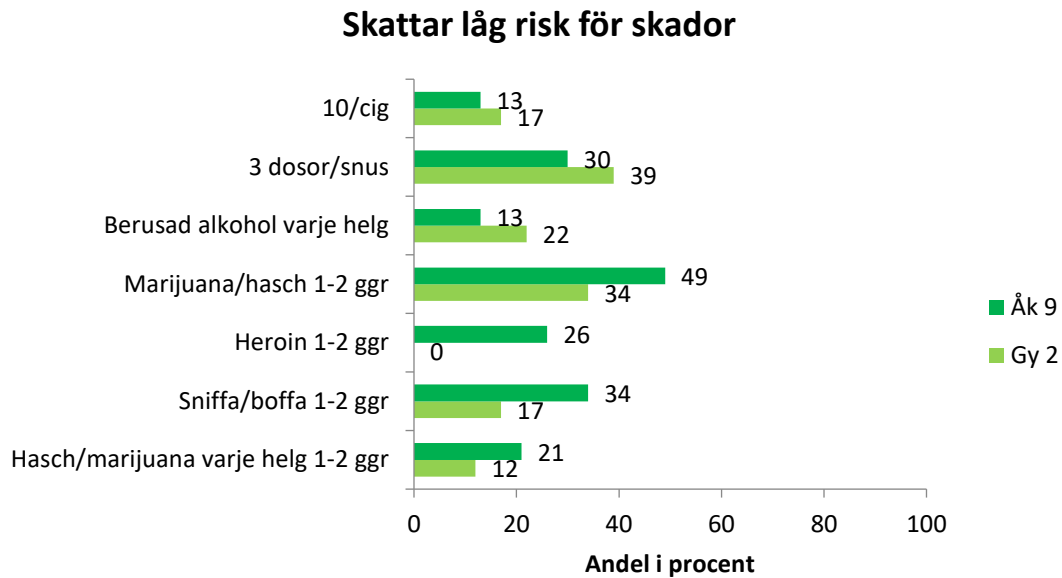
Elevernas riskuppfattning

I enkäten ställs frågor om elevernas riskuppfattning där de får ange hur stor risk de tror att det är att människor skadar sig själva, fysiskt eller på annat sätt, om de:

- röker 10 cigaretter eller mer per dag
- snusar 3 dosor (ca 75 prillor) per vecka
- berusar sig på alkohol varje helg
- provar marijuana eller hasch 1-2 gånger
- använder marijuana eller hasch varje helg
- provar heroin 1-2 gånger
- provar att sniffa/boffa 1-2 gånger

I texten som följer används begreppet *låg risk*, vilket innefattar de elever som har uppgett svarsalternativen *ingen risk* eller *liten risk*. Eleverna kunde även ange svarsalternativen *måttlig risk* och *stor risk*, men dessa redovisas ej här.

I figur 12 redovisas andelen elever som har uppgett låg risk gällande de beteenden som listats ovan.



Figur 12. Andel i procent av de elever som skattar låg risk att människor skadar sig själva, fysiskt eller på annat sätt genom att använda de olika drogerna. Fördelat på årskurs. Bräcke kommun. 2019.

Störst risk skattar eleverna i årskurs 9 att det är att prova hasch och marijuana 1–2 gånger, sniffa/boffa 1-2 gånger samt snusa 3 dosor per vecka. Inga signifikanta skillnader syns i riskuppfattningen i kommunen jämfört med mätningen år 2015 eller jämfört med länet. Emellertid har andelen som uppger låg risk att prova hasch och marijuana 1–2 gånger ökat från 28 procent 2015 till 49 procent 2019.

Något som bör beaktas i tolkning av dessa svar är att andelen som uppger vet ej är relativt hög och bland annat vad det gäller prova hasch/marijuana där andelen var 22 procent i årskurs 9.

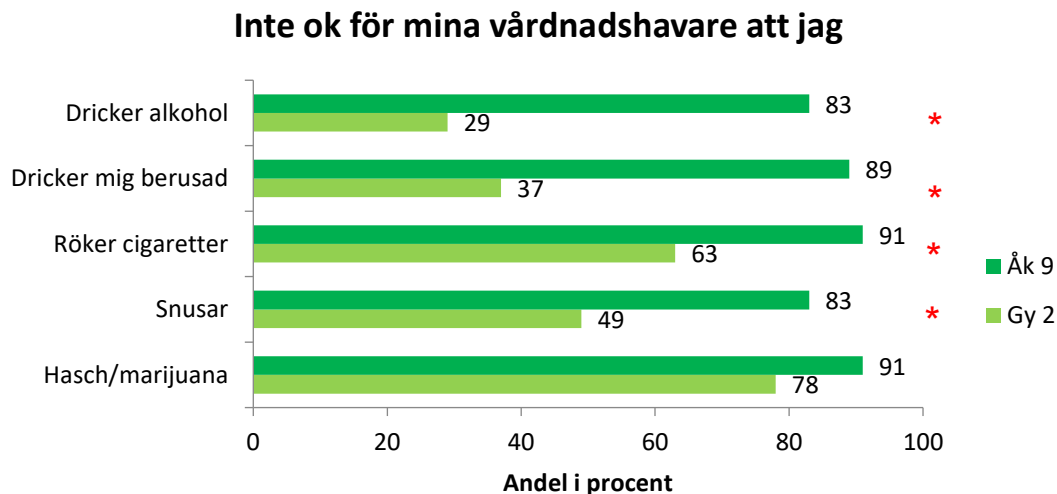
Elevernas uppfattning om föräldrars/vårdnadshavares attityder

I enkäten ingår ett avsnitt där eleverna får ta ställning till hur väl följande påståenden stämmer in på deras föräldrars/vårdnadshavares attityd. För mina föräldrar är det okej om jag:

- dricker alkohol
- röker hasch/marijuana
- röker cigaretter
- snusar
- dricker mig berusad

I texten som följer används begreppet *stämmer dåligt*, vilket innefattar de elever som har uppgett svarsalternativen *stämmer mycket dåligt* och *stämmer ganska dåligt*. Eleverna kunde även ange svarsalternativen *stämmer mycket bra* eller *stämmer ganska bra*, men dessa redovisas ej här.

I figur 13 redovisas andelen elever som har uppgett *stämmer dåligt* på påståendena som listats ovan.



Figur 13. Andel i procent av elever som uppger att påståendena om föräldrars/vårdnadshavares attityd stämmer dåligt. Årskurs 9 och år 2 på gymnasiet.

Mest restriktiv inställning hos sina föräldrar/vårdnadshavare uppger eleverna för påståendet om det är okej att jag röker *hasch/marijuana* och *röker cigaretter*. Jämfört med länet skattar elever i år 2 på gymnasiet en signifikant lägre restriktiv inställning till samtliga påståenden. I årskurs 9 finns inga signifikanta skillnader jämfört med länet. Det är en signifikant lägre andel i år 2 på gymnasiet i Bräcke jämfört med länet som uppger *stämmer dåligt* på påståendena kring hasch/marijuana, snus, röker cigaretter.

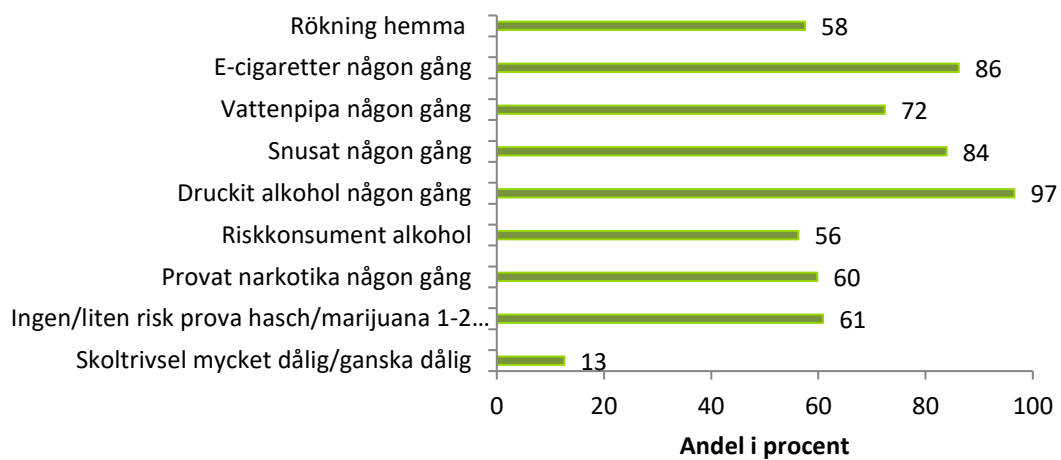
Eleverna får även uppge ifall deras föräldrar/vårdnadshavare vet vilka kompisar de umgås med och om de vet var de är på fredags- och lördagskvällar. I årskurs 9 uppger 93 procent av eleverna att deras föräldrar/vårdnadshavare vet vilka alla eller de flesta av elevens kompisar är och 94 procent uppger att deras föräldrar/vårdnadshavare alltid eller för det mesta vet var eleverna är på fredags- och lördagskvällar. I år 2 på gymnasiet är motsvarande siffror 73 respektive 68 procent.

Samband och riskfaktorer – i länet

I detta stycke visas samband mellan riskfaktorer och riskkonsumtion. Enligt folkhälsomyndigheten visar data på att det finns tydliga samband mellan riskbruk av alkohol, cannabisanvändning, tobaksbruk och riskabla spelvanor. Detta är också samband som belyses i länsrapporten av skolelevs drogvanor 2015. Dessa samband tyder på att det ofta också är samma grupper som har flera olika beroendeframkallande levnadsvanor, vilket bör beaktas när förebyggande och hälsofrämjande arbete planeras. I följande avsnitt presenteras ett antal riskfaktorer som kan antas vara gemensamma för flera av de beroendeskapande levnadsvanorna. Viktigt att framhålla är att dessa inte är orsakssamband, vilket betyder att det inte går att säga vilken av faktorerna som orsakar vilken, utan endast att det finns ett samband dem emellan. De riskfaktorer som redovisas är frekvent rökning, tidig alkoholdebut, narkotikaerfarenhet, skolk samt föräldrar/vårdnadshavares bjudvanor och ungdomars relation till sin familj.

I figur 14 presenteras den grupp elever, i båda årskurserna sammanslagna, som uppger att de *röker varje dag/nästan varje dag* (87 elever). Denna grupp utmärker sig mot övriga elever med en högre förekomst på en rad faktorer i undersökningen.

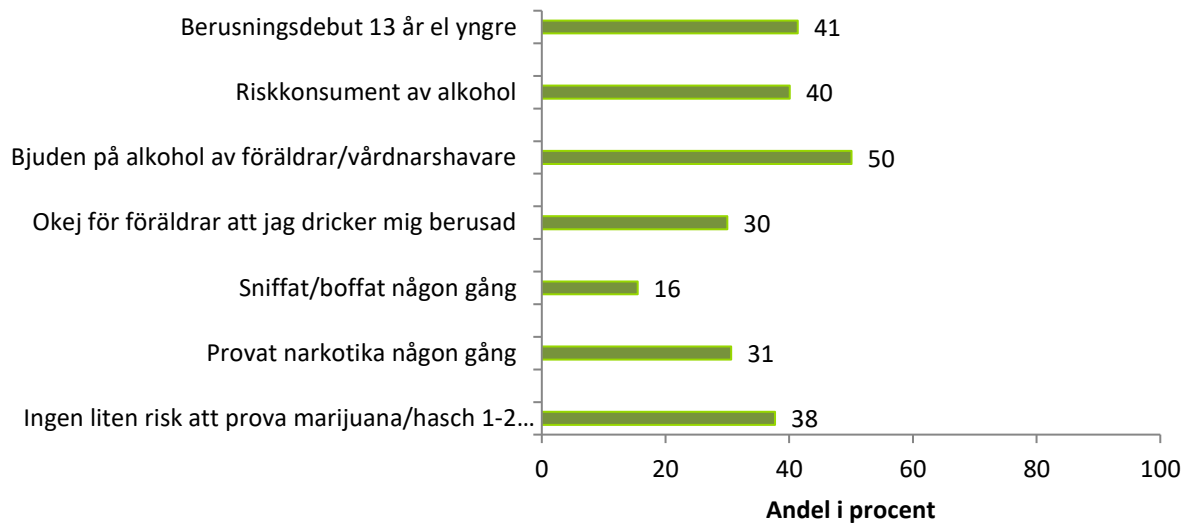
Andel elever som röker varje/nästan varje dag



Figur 14. Samband mellan de elever som röker frekvent och andra faktorer i undersökningen (n=87 elever). Jämtlands län. 2019.

Bland de elever som har svarat att de någon gång har druckit alkohol finns ett flertal skillnader mellan de elever som uppger att de har debuterat med minst ett glas alkohol vid 13 års ålder och de elever som debuterat senare. I figur 14 redovisas andelar för elever med *tidig alkoholdebut* (297 elever i båda årskurserna).

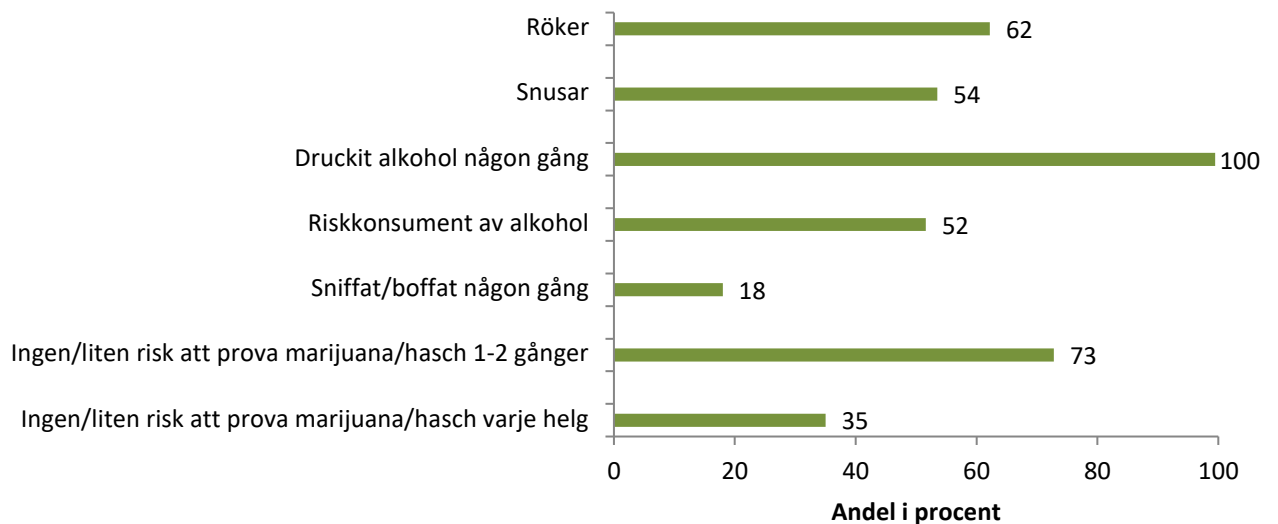
Elever med tidig alkoholdebut - 13 år eller yngre



Figur 15. Samband mellan tidig alkoholdebut och andra faktorer i undersökningen (n=297 elever). Jämtlands län. 2019.

Gruppen elever, i båda årskurserna, som uppger att de någon gång har provat narkotika utmärker sig också genom högre förekomst än övriga elever på en rad faktorer i undersökningen. I figur 15 presenteras andelar för de elever som har *provat narkotika någon gång* (217 elever).

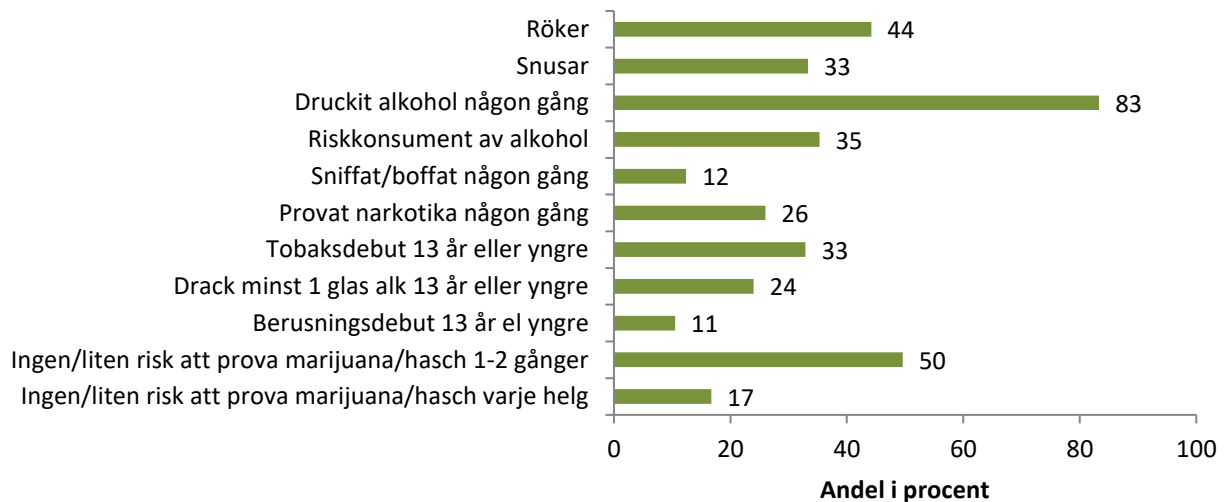
Elever som använt narkotika någon gång



Figur 16. Samband mellan narkotikaerfarenhet och andra faktorer i undersökningen (n=217 elever). Jämtlands län. 2019.

Andelen elever som skolkar minst 1 gång per månad har ökat jämfört med föregående mätning. Det är en grupp som uppger en hög andel vad gäller olika riskbeteenden jämfört med övriga elever. I figur 17 presenteras andelar för de elever, i båda årskurserna, som skolkar minst 1 gång per månad (258 elever).

Elever som skolkar minst 1 gång/månad



Figur 17. Samband mellan skolk och andra faktorer i undersökningen (n=258 elever). Jämtlands län. 2019.

Relationer till sin familj/vårdnadshavare

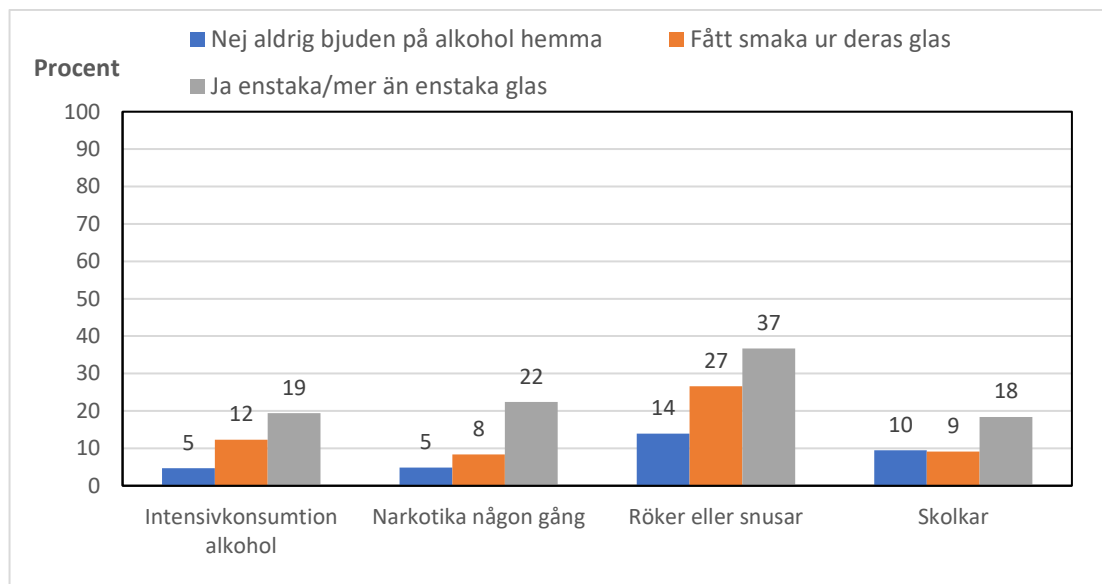
Föräldrarnas/vårdnadshavare sätt att vara har en stor inverkan på tonåringar. Goda föräldrarelationer och tydliga gränser i familjen har stora effekter på riskbruk. I detta avsnitt har sambandsanalyser genomförts utifrån frågorna:

- *Blivit bjuden på alkohol hemma*
- *Hur nöjd är du vanligtvis med ditt förhållande till din familj*
- *Vet dina föräldrar/vårdnadshavare vilka kompisar du umgås med*
- *Vet dina föräldrar/vårdnadshavare var du är på fredag- och lördagskvällarna.*

Dessa faktorer har sedan korskörts mot intensivkonsumtion alkohol, narkotika någon gång, röker eller snusar och skolk minst en gång i månaden. I Figur 18–21 redovisas resultaten av dessa analyser.

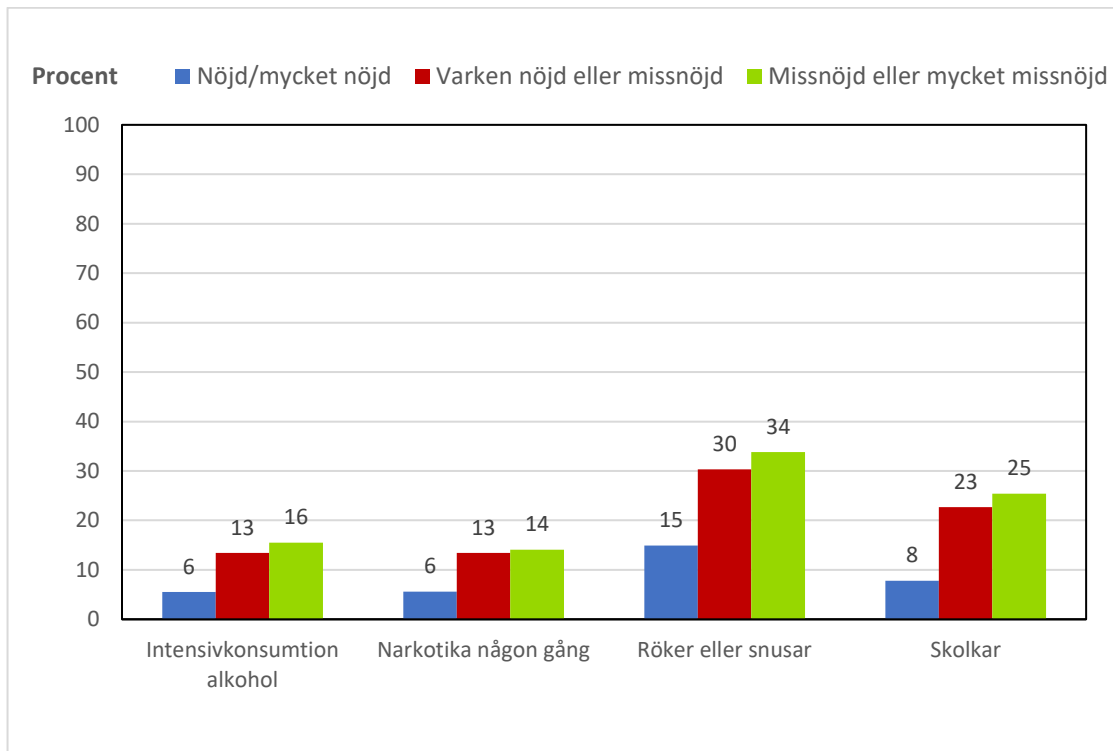
Figur 18 har bjuden på alkohol korskörts mot *intensivkonsumtion av alkohol, narkotika någon gång, tobakskonsumtion och skolk minst en gång i månaden*. I frågan finns fyra svarsalternativ *nej aldrig blivit bjuden, fått smaka ur deras glas, ja enstaka glas och ja mer än några enstaka glas*. I figuren nedan har svarsalternativen *ja enstaka glas* och *ja mer än några enstaka glas* slagits ihop då andelen var för sig har varit för små för att ge ett gott underlag.

Som framkommer i figuren nedan finns en stark koppling mellan att bli bjuden på alkohol och olika riskfaktorer. Sambanden tycks vara linjärt då minst andel som rapporterar riskbruk var andelen som aldrig blivit bjuden på alkohol i hemmet. Störst andel var det bland de som har fått smaka enstaka glas eller mer i hemmet. Andelen är fyra gånger så stor när det gäller intensivkonsumtion av alkohol och andelen som röker eller snusar. Fyra gånger så stor när det gäller andelen som testat narkotika någon gång och nästan dubbelt så stor när det gäller andelen som skolkar minst en gång i månaden.



Figur 18. Skillnader i alkoholkonsumtion mellan de elever som uppger att de blivit bjudna på alkohol av föräldrar/vårdnadshavare senaste 12 månaderna och de elever som inte har blivit bjudna. Jämtlands län. 2019.

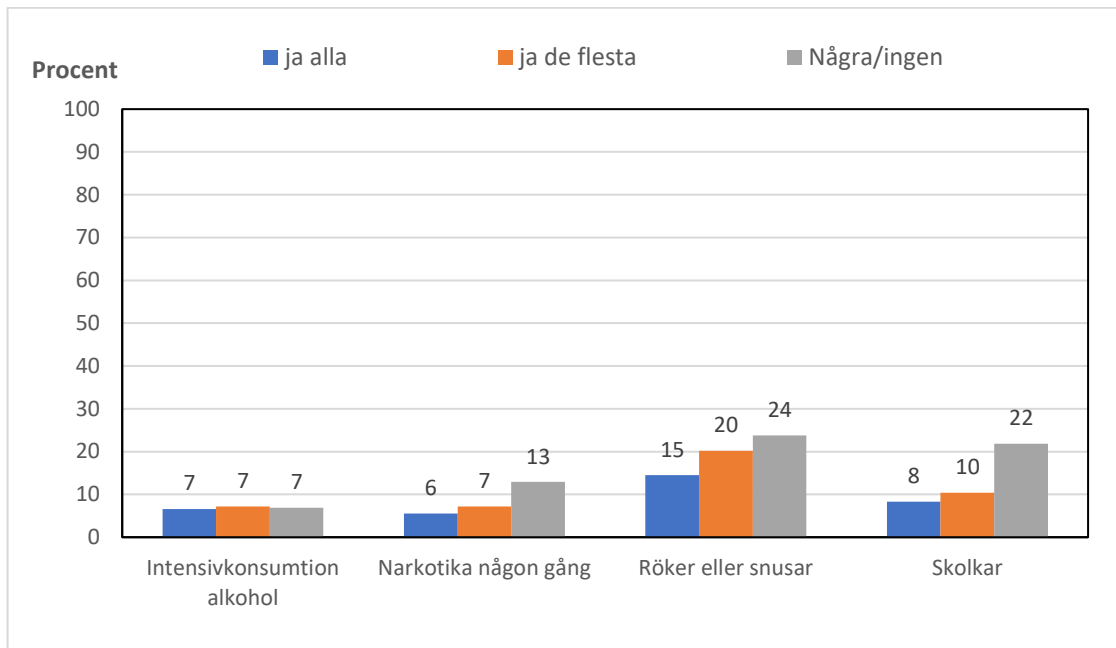
I figur 19 har elevernas familjerelation korskört mot *intensivkonsumtion av alkohol, narkotika någon gång, tobakskonsumtion* och *skolk minst en gång i månaden*. Som framgår var det en lägre procentuell andel som var nöjd med sin familjerelation som riskkonsumerat. I gruppen som uppgav att de var missnöjd med sitt förhållande till sin familj var andelen som intensivkonsumerar alkohol och använt narkotika någon gång dubbelt så stor jämfört med elever som är nöjd med sin familjerelation. När det gäller andelen som skolkar minst en gång i månaden var det tre gånger så många och tobakskonsumtion dubbelt så många som var missnöjd med sin relation till sin familj jämfört med de elever som är nöjda.



Figur 19. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som är nöjda respektive missnöjda med förhållandet till sin familj. Jämtlands län. 2019.

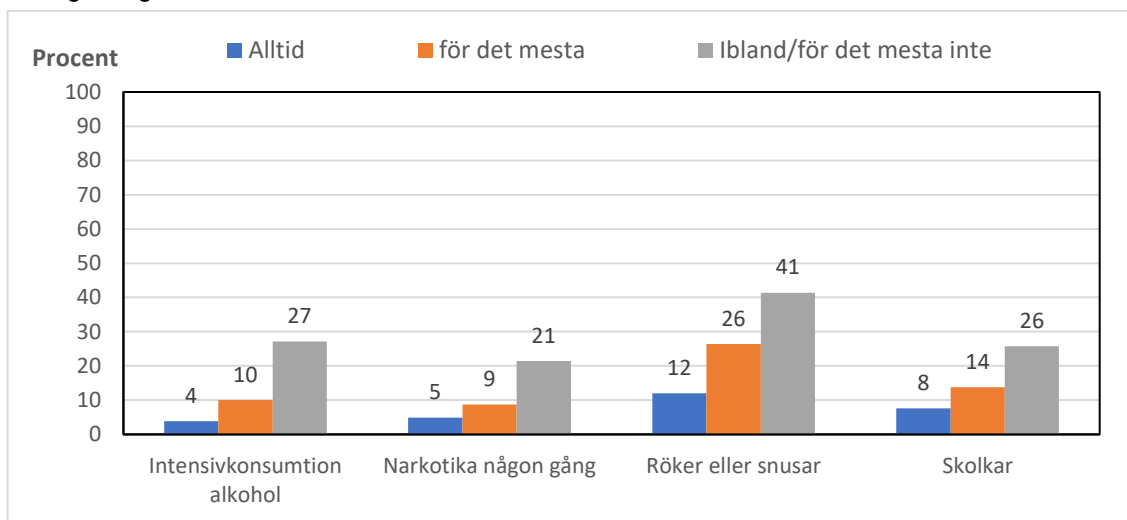
I figur 20 har frågan *vet dina föräldrar/vårdnadshavare vilka kompisar du umgås med* korskörts mot *intensivkonsumtion alkohol, narkotika någon gång, röker eller snusar* och *skolk*. I frågan finns fyra svarsalternativ *ja alla, ja de flesta, ja några* och *nej ingen*. I figuren på nästa sida har svarsalternativen *ja några* och *nej ingen* slagits ihop.

Som framgår är det ingen större skillnad mellan andelen som uppger att deras föräldrar känner till alla kompisar och andelen där föräldrar känner till några/ingen avseende intensivkonsumtion av alkohol. Som framgår i figuren på nästa sida uppger en lägre andel vars föräldrar känner till alla/nästan alla kompisar att de har använt narkotika, röker eller snusar samt skolkar 1–2 gånger.



Figur 20. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har föräldrar som vet respektive inte vet vilka kompisar ens ungdom umgås med. Årskurs 9 Jämtlands län. 2019.

Eleverna får även svara på frågan vet dina *föräldrar/vårdnadshavare var du är på fredags- lördagskvällarna*. I frågan finns fyra svarsalternativ *alltid, för det mesta, ibland* och *för det mesta inte*. I figuren nedan har svarsalternativen *ibland* och *för det mesta inte* slagit ihop. Likt föregående figurer i avsnittet har sambandsanalyser gjorts gentemot riskfaktorerna *intensivkonsumtion av alkohol, narkotika någon gång, röker eller snusar* och *skolkar*. Som framgår sticker andelen som uppger att deras föräldrar vet vart de är *ibland/för det mesta* inte ut negativt gällande alla riskfaktorer.



Figur 21. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som föräldrar som vet var deras ungdom befinner sig på fredagskvällarna. Årskurs 9. Jämtlands län. 2019.

Diskussion

Rapporten baseras på resultat från enkätundersökningen Skolelevers drogvanor 2019 och redovisar ett nuläge samt utveckling över tid av drogvanor i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Bräcke kommun. Totalt bearbetades 53 enkäter i årskurs 9 och 42 enkäter i år 2 på gymnasiet. Syftet med rapporten är att ge underlag för prioriteringar och beslut gällande förebyggande åtgärder inom ANDT-området samt ett underlag för uppföljning i det förebyggande och främjande arbete som bedrivs.

Resultatet visar att många av de områden som lyftes 2015 fortsatt är viktiga att arbeta vidare med. En positiv utveckling som lyfts i denna rapport är att andelen som uppger att de rökt vattenpipa någon gång minskat jämfört med 2015. Det är även positivt att andelen som uppger att de har spelat om pengar någon gång är något lägre än andelen i länet. Samtidigt som en del förbättringar har gjorts är det fortsatt viktigt att arbeta vidare med följande områden:

Minskad alkoholkonsumtion och ökad tillgång till föräldrastöd

I länet har andelen som uppger att de konsumerar alkohol minskat över tid. Som framgår i resultatet av denna rapport är andelen alkoholkonsumenter signifikant högre i Bräcke kommun än länet. Även vad det gäller årskonsumtion av alkohol och riskkonsumtion är andelen i kommunen högre än i länet.

När det kommer till att ha blivit bjuden på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare uppger nästan var fjärde elev i årskurs 9 och var tredje elev i år 2 på gymnasiet att de har blivit bjudna. Detta bör betonas då det i länsresultatet finns ett samband mellan att ha blivit bjuden på alkohol av föräldrar/vårdnadshavare och en högre alkoholkonsumtion och tidigare debut av alkohol. Sammantaget talar detta för tillgänglighetsbegränsning av alkohol samt fortsatta informations- och stödinsatser till föräldrar/vårdnadshavare.

Fortsatt tobaksförebyggande insatser

Andelen som uppger att de röker har över tid minskat i länet, denna nedgående trend syns också bland elever i Bräcke kommun. Samma positiva utveckling syns dock inte vad det gäller andelen som snusar där andelen snusare ligger högt i jämförelse med andra kommuner i länet. Även andelen som uppger att de använder e-cigarett är hög i jämförelse med länet. Eleverna uppger fortsatt en låg riskuppfattning när det kommer till snus jämfört med andra droger. Eleverna uppger även en hög tillgänglighet av cigaretter.

Resultatet på länsnivå visar att det finns ett samband mellan frekvent rökning och förekomst av att ha provat andra droger. Sammantaget visar resultatet på vikten av att fortsätta arbeta med tobaksförebyggande insatser och tillgänglighetsbegränsade arbetet i kommunen.

Narkotika – tillgänglighetsbegränsade insatser och förstärkta kunskaper

I kommunen är andelen som uppger att de någon gång har använt narkotika något högre än tidigare mätningar. Emellertid är denna skillnad inte statistiskt säkerställd vilket är viktigt att ha i åtanke när resultatet tolkas. Dock uppger en signifikant högre andel att de har blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika jämfört med länet. Att ha använt narkotika någon gång

uppvisar i länsresultatet samband med en högre förekomst av bland annat tobak- och alkoholanvändning. Vad det gäller riskuppfattning bedömer 2/5 av eleverna i årskurs 9 och varannan i år 2 på gymnasiet att det är en liten risk att använda hasch eller marijuana. Viktiga insatsområden bör därmed fortsatt vara tillgänglighetsbegränsning, att arbeta kunskapshöjande samt att stärka elever att avstå från att prova narkotika.

Avslutande ord

Sammanfattningsvis visar resultatet att droger finns tillgängliga och används bland skolelever i Bräcke kommun. Resultatet visar även att det finns skillnader i användandet av droger över tid där en minskning har skett vad det gäller andelen som röker. Resultatet visar även att det finns skillnader i användande av olika droger mellan flickor och pojkar. Annan forskning som har studerat socioekonomiska faktorer och dess relation till droger ger ingen entydig bild (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, 2014). I årskurs 9 fann man inga socioekonomiska skillnader utifrån någon av indikatorerna alkohol, tobak eller narkotika. Däremot framkom att andelen alkoholkonsumenter på skolnivå tenderade att vara lägre i skolor med en högre andel elever med utländsk bakgrund och högre i skolor med högre genomsnittliga meritoäng. För gymnasiet år 2 uppgav en lägre andel elever med högutbildade föräldrar genomsnittlig alkoholkonsumtion, intensivkonsumtion av alkohol, förekomst av alkoholrelaterade problem och daglig rökning (ibid).

I en fokusrapport av Guttmorsson (2018) var syftet att visa hur ungdomars användning av ANT varierar mellan Sveriges län och hur den utvecklas över tid. Denna rapport visar att det skiljer sig i ANT användning bland Sveriges län där ANT-erfarenheten var lägst i Jönköpings län och högst i Jämtlands län och Gotlands län. Över tid tycks skillnaderna ha bestått och där Jämtlands län har legat högre än läns-genomsnittet sedan mätningarna påbörjades. En slutsats som lyfts i rapporten är ur ett preventionsperspektiv skulle vara intressant att försöka identifiera de län som utvecklats mer gynnsamt än andra och se om det går att hitta egenskaper som är typiska för dessa län, som i sin tur skulle kunna förstärkas i län där utvecklingen har varit mindre gynnsam.

2015 genomförde Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) en utvärdering av metoder för att förebygga missbruk av alkohol, droger och spel om pengar hos barn och unga. I deras slutsatser lyfts bland annat så kallade multimodala projekt, det vill säga projekt där olika aktörer i lokalsamhället samverkar med ett gemensamt mål kan minska alkoholkonsumtionen för unga. Detta med förutsättning att insatserna implementeras väl. Beredningen betonar även att kunskapsluckor inom området behöver fyllas och att forskning med fler utvärderande studier behöver genomföras vilket tyder på att det drogförebyggande insatser som genomförs i länet bör vara ett prioriterat område framöver. Slutligen är det viktigt med ett helhetsperspektiv kring barn och unga i det drogförebyggande arbetet. Islandsmodellen lyfts som en effektiv metod där riskfaktorer för droganvändning motverkas genom ett brett spektrum av aktörer och insatser (Sigfusdottir, Thorlindson, Kristjansson, Roe, & Allegrante, 2008).

Referenser

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. (2014) Skolelevers drogvanor 2019. CAN rapport nr 146. Stockholm

Gripe S (2013). Så görs CAN:s skolundersökning. CAN rapport nr 135. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Guttormsson U & Zetterqvist M (2019). Det går uppåt i åldrarna – Substansdebut bland skolungdomar 1999–2019. Fokusrapport 5. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Sigfusdottir, I. D., Thorlindson, T., Kristjansson, A. L., Roe, K. M., & Allegrante, J. P. (2008). Substance use prevention in adolescents: the Icelandic Model. Health Promotion International. Vol. 24. No. 1.

Statens beredning för medicinsk och social utvärdering. (2015). Att förebygga missbruk av alkohol, droger och spel hos barn och unga. Rapport 243. Hämtat från www.sbu.se/243

Tobaksfakta. (den 11-09 2020). Hämtat från: https://tobaksfakta.se/wp-content/uploads/2019/01/TF-Faktablad_Hemsidan_E-cig.pdf

Bilaga 1

Analys, tolkning och begränsningar

Rapporten redovisar resultatet för elever i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet som har Bräcke kommun som skolkommun, vilket innebär att resultaten även baseras på svar från elever som är folkbokförda i annan kommun men som går i skola i Bräcke kommun. Detta innebär också att elever som är folkbokförda i Bräcke kommun, men som går i skola på annan ort redovisas i respektive skolkommuns rapport samt i länsrapporten.

Huvudsakligen presenteras resultatet från undersökningen år 2019, men även jämförelser med undersökningen år 2015 förekommer. Det krävs dock stora förändringar över tid för att en eventuell skillnad ska vara statistiskt säkerställd, då elevantalet är litet. Resultatet presenteras beräknat på totala elevantalet i årskurs 9, då eleverna är för få för att särredovisas utifrån kön. Jämförelser med länet förekommer i denna rapport och redovisas där kommunens resultat avviker från länets.

I de flesta figurer redovisas andelar i procent beräknade på totalmaterialet, det vill säga samtliga elever i respektive grupp. I dessa fall redovisas inga bastal för procentberäkningarna, utan antalet elever framgår i tabell A. I vissa fall avser procentberäkningarna ytterst få individer och dessa figurer/tabeller ska tolkas med försiktighet då varje individ utgör en stor andel och därmed får stort genomslag. I rapporterna ska andelar under 50 individer betraktas med stor osäkerhet då varje individ påverkar resultatet i stor utsträckning. I de fall där andelen individer är under 50, ska dessa tolkas med stor försiktighet. I kommunresultat där bastalen understiger 50 har känsliga frågor utelämnats, främst avseenden narkotikaanvändande.

Redovisningen avser samtliga elever som skulle ha besvarat respektive fråga. Detta innebär att andelen som hoppat över en fråga, *ej svar*, också ingår i totalen. Alla data redovisas avrundade till hela procenttal och på grund av detta kan det förekomma att de sammanslagna andelarna över- eller understiger 100 procent.

Då enkäten innehåller känsliga frågor finns det risk för att eleverna medvetet eller omedvetet underrapporterar sin konsumtion av olika droger. Även överrapportering kan förekomma och en möjlig orsak till detta kan vara leklust och att man vill imponera på kamrater. CAN genomför dock kontroller av datamaterialet för att hitta uppenbart undermåligt eller oseriöst ifyllda enkäter.